

KECSKÉS TAMÁS

A karkai per és a büntetőeljárás alapelvei

Bevezetés

Franz Kafka: A per¹ c. regénye legközvetlenebbül a büntető eljárásjog szempontjából vethető alá jogászai elemzésnek. A főhős, Josef K. tragédiája, vagy inkább tragikomédiája abból fakad, hogy az ellene folyó per szinte teljes egészében szembemegy azokkal a vívmányokkal, amelyek a modern eljárásjogokat jellemzik. A párbeszédok során a szereplők gyakran jogszabályba illő vagy inkább azokat megszegő pontossággal írják körül a regényben alkalmazott perjogi szabályokat. Kiváltképp Huld (a főhős védője), Block (a kereskedő, a védő egyik ügyfele) és Titorelli (a bíróság állandó alkalmazásában álló, a bírói portrékat készítő festő) szavai értékesek ebből a szempontból. Ők néha kifejezetten a törvényre utalnak, néha viszont az azzal szögesen ellentétben álló bírói gyakorlatra. Ahogy Titorelli mondja „[i]tt két különböző dologról van szó, arról, amit a törvény mond, és arról, amit személyesen tapasztaltam, ezt ne keverje össze.” (p. 127.)

A tanulmány során az így feltérképezett fiktív perrendet vetem össze a regény íródásának helyén és idején hatályos büntető eljárásjogi kódex, az 1873. évi osztrák *Strafprozessordnung*² (röviden StPO) rendelkezéseivel. Mivel a kettő között igen gyakori az eltérés, ezért kitérek arra is, hogy volt-e a jogtörténetben valaha olyan szabályozás, ami a karkai perre emlékeztetne.

A karkai per és az StPO közötti alapelvi szintű eltérések mutatkoznak, ezért érdemes az összehasonlítást a büntető eljárás alapelveinek mentén elvégezni.

A nyilvánosság elve

„Maga után be kell zárnom, senki sem mehet be” (p. 37.), mondta az ismeretlen nő, miután beengedte Josef K-t az ülésterembe, ahol épp az ő ügye volt napirenden.

Ez arra vezethető vissza, amit Huld mond a főhősnek, miszerint „az eljárás nem nyilvános, esetleg ha a bíróság szükségesnek tartja, nyilvánossá is válhat, de a törvény nem írja elő a nyilvánosságot.” (p. 97.)

Az StPO valójában ezzel szemben kimondta a főtárgyalás nyilvánosságát,³ csak a közrend és a közbiztonság érdekében engedte meg annak korlátozását.⁴

¹ FRANZ Kafka: *A per*. Talentum, Budapest, 2000.

² A tanulmány során az StPO Gerhard Köblernek, az Innsbrucki Egyetem emeritus professzorának honlapján elérhető szövegét használtam fel. <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/StPOOE1873.htm> (2015. 10. 01.)

³ StPO 1873. „§. 228. *Die Hauptverhandlung ist öffentlich bei sonstiger Nichtigkeit.*“

⁴ StPO 1873. „§. 229. *Die Öffentlichkeit einer Hauptverhandlung darf nur aus Gründen der Sittlichkeit oder der öffentlichen Ordnung ausgeschlossen werden.*“

Főtárgyalásra azonban nem került sor a regény cselekményében, sőt, annak kitűzését gyakorlatilag lehetetlenség elérni a mű fiktív jogrendjében.⁵ Az ülés, amin K. ügye volt napirenden, nem főtárgyalás volt, hanem kihallgatás a vizsgálóbíró elnökletével. A nyomozati és a vizsgálati szakban pedig az StPO alapján is csak korlátozottan érvényesült a nyilvánosság elve. Ez ugyanúgy igaz napjaink büntető eljárásjogi kódexeire, például a hatályos magyar Be-re is.

Mindennek ellenére a terheltnek jogában állt és áll a vele szemben fennálló gyanút, illetve a felhozott vádak megismerni. A vizsgálóbíró azonban ezekről elmulasztja tájékoztatni K-t, holott az StPO 199. §-a szerint erre köteles lett volna.⁶ A letartóztatást elrendelő határozattal együtt pedig a vádiratot is kézbesíteni kellett volna Joseph K. részére a 209. §⁷ értelmében, az őt letartóztató felügyelő ennek ellenére úgy nyilatkozik, „[m]ég azt sem mondhatom önnek, hogy bevádolták, vagy inkább: nem tudom, van-e ön ellen vád. Letartóztattuk, ez rendben van, egyebet nem tudok.” (p. 17.)

E szabályok mellőzése adja meg az egész regény alaphangulatát, a főhősnek ugyanis fogalma sincs arról, hogy milyen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják. Pedig, – ahogy Beccaria teszi fel költői kérdését – „[k]i védekezhet a rágalommal szemben, amikor az a zsarnokság legerősebb pajzsával, a titokkal van felfegyverkezve?”⁸ A regény jogrendjében viszont „a vádlott és a védője számára a bírósági iratok is hozzáférhetetlenek, főleg a vádirat, így hát általában nem tudjuk, vagy legalábbis nem pontosan, mi ellen kell irányulnia az első beadványnak, az tehát voltaképp csak véletlenül tartalmazhat olyasmit, ami az ügy szempontjából jelentős.” (p. 97.)

Ráadásul „a bíróság végső döntéseit nem hozzák nyilvánosságra, ezek még a bírák számára sem hozzáférhetők, következésképp a régi törvényszéki esetekről csak legendák maradtak ránk.” (p. 128.) Ehhez képest az StPO előírta, hogy az ítélethirdetésnek zárt tárgyalás esetén is nyilvánosan kell megtörténnie.⁹

A közvetlenség és szóbeliség

„Hisz az imént még maga mondta, hogy a bíróság teljesen elzárkózik a bizonyítékok elől. - Csak a törvényszék elé tárt bizonyítékoktól zárkózik el - mondta a festő, és fölemelte mutatóujját, jelezve, hogy K. nem vett észre valami finom különbséget.” (p. 125.) Ez egy másik fontos eljárásjogi alapelvnek, a közvetlenség elvének a tökéletes kifordítása. Annak ugyanis épp az a lényege, hogy a bíróság az ítélethozatalkor csak azt veheti figyelembe, ami a főtárgyaláson felmerült.¹⁰ Az StPO 258. § ennek kimondása mellett még azt is hozzáteszi, hogy a periratok csak akkor szolgálhatnak bizonyítékként, ha a főtárgyaláson felolvassák

⁵ „Más ügyvédek kerestem hát. Nyomban előrebocsátom: egyikük sem követelte vagy érte el a főtárgyalás kitűzését, ez, persze némi föntartással, s erről még beszélek majd, valóban lehetetlen”. (p. 146.)

⁶ StPO 1873 §. 199. „Nach der Vernehmung der persönlichen Verhältnisse des Beschuldigten hat ihm der Untersuchungsrichter das Verbrechen oder das Vergehen, dessen er beschuldigt ist, im Allgemeinen zu bezeichnen und ihn zu veranlassen, daß er sich über die den Gegenstand der Anschuldigung bildenden Thatsachen in einer zusammenhängenden, umständlichen Erzählung äußere.“

⁷ StPO 1873. „Wird auf sein Verlangen die Anklageschrift seinem Vertheidiger zugestellt, so läuft die Frist zur Ausführung des angemeldeten Einspruches von der Zustellung an den Vertheidiger.“

⁸ Cesare Beccaria: *A bűnökről és a büntetésekről*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998. 29.

⁹ StPO 1873. §. 231. „Die Verkündung des Urtheiles aber muß jederzeit öffentlich geschehen.“

¹⁰ StPO 1873. §. 258. „Das Gericht hat bei der Urtheilsfällung nur auf dasjenige Rücksicht zu nehmen, was in der Hauptverhandlung vorgekommen ist.“

azokat.¹¹ Ez utóbbi kiegészítő szabály nem is annyira a közvetlenség elvét hivatott szolgálni, hisz az ebben az esetben sérelmet szenved, hanem a szóbeliség érvényesülését a tárgyalási szakban.¹²

A regény egyes részeiből úgy tűnhet, hogy a kázkai per szabályai igencsak előtérbe helyezik a szóbeliség elvét, hiszen „a bíróság az első beadványokat egyáltalán el sem olvassa. Egyszerűen a többi aktához csapják, s arra hivatkoznak, hogy a vádlott kihallgatása és megfigyelése egyelőre fontosabb minden írománynál.” (p. 97.) A kereskedő is arról panaszkodott, hogy az ő ügyében „csak kihallgatások voltak, többnyire azonos tartalommal; kész válaszaim voltak már, mint a litánia”. (p. 146.) Mégis egy alapvetően írásbeli bizonyítási eszköz, amelyet a bíróság leginkább figyelembe vesz, de ez átvezet minket az anyagi igazság elvéhez.

Az anyagi igazság elve

„[F]elírom egy ív papírra ártatlansága igazolását. Apám rám hagyott egy ilyen, teljesen megtámadhatatlan igazoló szöveget. Ezzel az igazolással sorra járom az ismerős bírákat. Például azzal kezdem, hogy a bírónak, akit most festek, ma este, ha az ülésről jön, előterjesztem az igazolást. Elébe terjesztem az igazolást, közlöm vele, hogy ön ártatlan, és kezeskedem az ártatlanságáért. Ez azonban nem csupán formáság, hanem valódi, kötelező kezesesség. [...] Egyébként korántsem bizonyos, hogy mindenki hinne nekem, némelyik bíró például azt követeli majd, hogy vigyem el hozzá önt. [...] Ha aztán már elegendő számú bírói aláírás van az igazoláson, elmegyek ezzel az igazolással ahhoz a bíróhoz, aki az ön pörét vezeti. Lehet, hogy ő is aláírta már, akkor valamivel még gyorsabban megy minden, mint egyébként.” (p. 130.)

A kezesesség ma magánjogi kategória, amely alapján a kezes azt vállalja, hogy a kötelezett teljesítésképtelensége esetén helyette ő teljesíti a jogosultnak. Korábban azonban ismeretes volt büntetőügyekben is. Magyarországon például még a 17. században gyakori volt, hogy a földesúr kezeskedett a jobbágya bíróság előtti megjelenéséért, mert így érte el annak szabadlábra helyezését, aki máskülönben nem tudott volna neki munkát végezni.¹³ Az is előfordult, hogy a panasztevő kezeséget vállalt a terhelt bűnösségéért, hogy annak jó hírneve ne sérüljön, amennyiben a gyanú, illetve a vád alaptalannak bizonyul.¹⁴ A regényben szereplő „kezesesség” azonban egyik felsorolt esetre sem emlékeztet. A kezesesség ugyanis nem bizonyítási eszköz, hanem biztosíték. A terhelt ártatlanságára vonatkozó nyilatkozatok büntetőjogi felelősséget megszüntető hatása sokkal inkább az eskütársak intézményére hasonlít. Hajnik Imre úgy is nevezi képletesen az eskütársakat, hogy ők „az esküt tevő fél hitelességének [...] egyszerű kezesei.”¹⁵ Ennek lényege tehát az volt, hogy a vádlott (vagy magánjogi ügyekben az alperes) esküt tett, hogy nem ő követte el a bűncselekményt, amelynek megerősítéséhez eskütársakat is igénybe vett. A bíróság pedig, amennyiben elegendőnek ítélte az eskütársak számát azoknak rendi állására tekintettel, felmentette a

¹¹ StPO 1873. §. 258. „Das Gericht hat bei der Urteilsfällung nur auf dasjenige Rücksicht zu nehmen, was in der Hauptverhandlung vorgekommen ist. Actenstücke können nur insoweit als Beweismittel dienen, als sie bei der Hauptverhandlung vorgelesen worden sind.”

¹² ÁNGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárás jogi tankönyve*. Atheneum, Budapest, 1915. 209.

¹³ KÁLLAY István: *Kezesesség és cautio a XVI – XIX. századi magyar jogban*. In: Benedek Ferenc – Szita János (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok VI.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1986. 236.

¹⁴ Uo. 236.

¹⁵ HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899. 317.

vádlottat. Egyáltalán nem volt szükséges, hogy az eskütársaknak bármilyen közvetlen tapasztalatuk legyen az elkövetett bűncselekményről, esküjük inkább arra vonatkozott, hogy a vádlott egy becsületes ember, akiről el sem tudják képzelni, hogy valaha is bűnelkövetésre vetemedne.¹⁶ Mindez csak annyiban különbözik a regényben vállalt „kezességétől”, hogy az írásbeli nyilatkozat, míg az eskü szóban történt. Ezek azonban csupán alaki bizonyítási eszközök, hiszen a célként megfogalmazott anyagi igazság korántsem derül ki belőlük. Az StPO 258. §¹⁷ alapján viszont a bíróságnak megbízhatóságuk és bizonyítóerejük alapján kellett értékelniük, az eskü azonban szinte teljes egészében híján van ezeknek az ismérveknek.

Fontos itt megemlíteni, hogy 1993-ban a magyar „Alkotmánybíróság a perben elérhető igazság kérdését [...] a processzuális igazság javára döntötte el.”¹⁸

Az anyagi és a processzuális igazság problematikájának ennél bővebb kifejtése jelentősen eltérítene a tanulmány eredeti célkitűzésétől. Akármelyik elv is dominál a mai büntető eljárásjogokban, a pusztán formális bizonyítékok semmiképp nem lehetnek relevánsak a bíróságok számára.

A bizonyítékok szabad mérlegelése

„[S]okan a vádlott arcából, de különösen ajka vonalából akarják kiolvasni a per kimenetelét. Ezek az emberek tehát azt állították, hogy önt, az ajkáról következtetve, biztosan és nemsokára elítélik.” (p. 143.) Bár ezt csak vádlottak között terjedő babonaként meséli a kereskedő Josef K-nak, miután a bíróság valódi bizonyítékokkal nem törődik, kénytelen valóban ilyen benyomások alapján ítéletet hozni, mint amilyen a vádlott szájartása. Mindez értelmezhető úgy, mint egy ma is elfogadott büntető eljárásjogi alapelv, a bizonyítékok szabad mérlegelésének szélsőséges változata. Az elv tulajdonképpen reakció volt az inkvizitórius eljárás kötött bizonyítási rendszerére, amely egyrészt taxatív felsorolta a szóba jöhető bizonyítási eszközöket, másrészt azoknak előre meghatározott értéket tulajdonított. Elsőként az 1791. évi francia büntető eljárásjogi kódex deklaráta az elvet, amit az 1808. évi utóda is átvett.¹⁹ Utóbbi a bíró belső meggyőződésének (*conviction intime*) is szabad teret enged, ami Finkey Ferenc szerint „azt jelenti, hogy a bíró ítéletében csupán lelkiismeretét követi s így bizonyítékok nélkül is elítélhet s alapos bizonyítékok fenforgása ellenére is felmenthet valakit, egyszerűen véleménye, meggyőződése szerint, melyet indokolni nem tartozik senki előtt.”²⁰ Épp az StPO honosította meg Finkey szerint ezen elvnek egy szűkebb értelemben vett formáját. Szerinte „[A]z osztrák rendszer »szabad mérlegelése« nem egyszerű lelkiismereti sugallat, nem önkényes vélekedés, mint a francia rendszeré, hanem a bizonyítékoknak szabad és lelkiismeretes méltatása s ennél fogva e rendszer szerint csak bizonyító adatok alapján s ezekből nyert meggyőződés útján lehet valakit elítélni.”²¹

¹⁶ BÓNIS György: *A Magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zala Megyei Bíróság és a Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 1996. 66.

¹⁷ StPO 1873. §. 258. „Das Gericht hat die Beweismittel in Ansehung ihrer Glaubwürdigkeit und Beweiskraft sowohl einzeln, als auch in ihrem inneren Zusammenhange sorgfältig und gewissenhaft zu prüfen.”

¹⁸ ELEK Balázs: *A jogerő a büntetőeljárásban*. Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012.

¹⁹ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond Kiadása, Budapest, 1899. 201.

²⁰ Uo. 201.

²¹ Uo. 201.

Angyal Pál szerint a franca megoldás „[s]em szabadosságot, az ész és tapasztalat törvényeinek mellőzését jelenti, sőt ezeknek betartása fokozottan kötelező a büntetőper bírójára.”²²

A regényben mindenesetre olyan értelmezést nyer a bizonyítékok szabad mérlegelése, amely Finkey szerint a korabeli francia eljárásjogot uralta.

Az officialitás elve

„Hatóságunk, amennyire ismerem [...], nem keresi a lakosságban a bűnt, hanem - ahogy a törvény szól - a bűn vonzza őt magához [...]. Ez törvény. Hol lehetne itt tévedés?” (p. 13.)

A tévedés abban rejlik, hogy a világtörténelemben egyetlen törvény sem tartalmazott ilyen rendelkezést. Az viszont, hogy a „bűn vonzza [a hatóságot] magához” a hivatalbéli eljárás (az officialitás) elvére emlékeztet, amely már az StPO-ból rendelkezéseiből is kiolvasható.

Az ügyészek kötelesek minden büntetendő cselekményt, amely a tudomásukra jut és nem csupán egy magánfél kívánságára nyomozandók, illetve büntetendők, hivatalból üldözni és ezért azok nyomozása és az illetékes bíróság általi megbüntetése érdekében a szükséges intérványokat megtenni.²³

A végleges döntés elve

„A legalsóbb bírának [...] nincs joguk a végleges felmentéshez, erre csak a legfelső, önnek, nekem és mindnyájunknak teljesen elérhetetlen bíróság jogosult.” (p. 131.) Titorelli szavai a valóságban nem állták meg a helyüket. Az StPO 284. és 294. §-ai ugyanis háromnapos határidőhöz kötötték az elsőfokú bíróság ítéletei elleni perorvoslatokat (semmiségi panasz, fellebbezés), ha ez úgy telt le, hogy a jogosultak nem támadták meg a döntést, akkor azt már rendes jogorvoslattal nem lehetett megtámadni, s így a vádlottat a „legalsóbb bírák” végérvényesen felmentették. A gyakorlatban egyébként egyáltalán nem azt jelentette és jelenti a „valódi felmentés”, ahogy azt Titorelli elmondja a regényben. Nem igaz, hogy ilyenkor „teljesen félreteszik a per aktáit, egészen eltűnnek az eljárásból, nemcsak a vádat, de a pert, sőt a felmentést is megsemmisítik, mindent megsemmisítenek”. (p. 131.)

Azonban az a jelenség sem ismeretlen a jogtörténészek előtt, amit Titorelli látszólagos felmentésnek nevez. Ez gyakorlatilag az inkvizitórius eljárásban alkalmazott *absolutio ab instantia*, amelynek lényege, hogy bizonyítékok elégtelensége esetén a bíróság nem menti fel a vádlottat, hanem eljárást megszüntető végzést hoz, ami *res indicatá*t nem eredményezvén az eljárás bármikori kiújulásához vezethet.²⁴ Titorelli ezt úgy írja le, hogy „[e]gy napon – senki se várja – valamelyik bíró figyelmesebben veszi kezébe az aktát, észreveszi, hogy ebben az esetben a vád még érvényes, és elrendeli az azonnali letartóztatást.” (p. 131.) Huld ügyvéd pedig egy régi bírói határozatot idéz,²⁵ amely szerint „a gyanúsítottak jobb a mozgás, mint a nyugalom, mert aki nyugalomban van, az anélkül, hogy tudná, mindig mérlegre kerülhet, és bűneivel együtt megmérgettetik.” (p. 157.)

²² ANGYAL, 1915. 273.

²³ StPO 1873 § 34. „Die Staatsanwälte haben alle strafbaren Handlungen, welche zu ihrer Kenntniß kommen und nicht blos auf Begehren eines Betheiligten zu untersuchen und zu bestrafen sind, von Amtswegen zu verfolgen und daher wegen deren Untersuchung und Bestrafung durch das zuständige Gericht das Erforderliche zu veranlassen.“

²⁴ ANGYAL, 1915. 274.

²⁵ Ami azért furcsa, mert elvileg a bíróságok döntései nem nyilvánosak.

Az StPO alapján azonban ilyen helyzet nem állhatott elő, mert felmentő ítéletet kellett hozni abban az esetben, ha nem sikerül bizonyítani, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el.²⁶

Érdekes, hogy az osztrák kódex olyan esetekben is felmentő ítéletet irányozott elő, amikor pl. a hatályos magyar Be. szerint az eljárás megszüntetésének van helye. Például, ha az ügyész a vádat elejtette, az StPO alapján a vádlottat fel kellett menteni,²⁷ a hatályos magyar jog szerint viszont végzéssel kell megszüntetni az eljárást.²⁸

Az eljárási feladatok megoszlásának elve

„A vád alóli felmentés nagy joga tehát nem a mi bíránké, de ahhoz joguk van, hogy megszabadítsák a vádtól”, mondja Titorelli az alsóbb bíróságokra utalva. (p. 131.)

Magától a vádtól azonban csak a vádló szabadíthat meg, csak ő ejtheti a vádat. A vádat pedig természetesen az StPO alapján is a közvádas bűncselekmények esetén az ügyész, egyébként pedig a magánvádló képviselte.²⁹ A bíróságnak azonban a korabeli osztrák büntető eljárásjog nem szánt ilyen szerepet, mivel a modern vegyes rendszerű szabályozással ez nem is fért össze, amelyek az eljárási feladatok megoszlásának elvét vallják. Az inkvizitórius büntetőper jellemzője ezzel szemben az volt, hogy az ítélezés mellett a vád és a védelem funkciója is kizárólag a bíróság kezében összpontosult.³⁰

A regény egyéb részei is azt erősítik meg, hogy a karkai perben is a bíróság látott el minden eljárási feladatot. Egyrészt Titorelli szerint „a törvényszék senkit sem vádol meg könnyelműen” (p. 124.), másrészt, amikor Josef K. fel akarja hívni az egyik ügyészt, akivel jó barátságban van, az őt letartóztató rendőr megjegyzi, „nem tudom mi értelme volna, hacsak nincs vele valami megbeszélni való magánügye.” (p. 18.) Ebből látszik, hogy a karkai jogrendszer ismeri az ügyészi funkciót, de annak feltehetően semmi lényeges szerepet nem szán a büntető eljárás során.

A védőknek viszont egyértelműen mellőzött szerep jut a regényben, amit épp K. ügyvédjétől, Huldtól tudhatunk meg. „A törvény ugyanis voltaképp nem engedi meg, hanem csak eltűri a védelmet, s még az is vitatott, hogy legalább ez az eltűrés kiolvasható-e az ide vonatkozó cikkelyből.” (pp. 97-98.)

Az StPO 39. §-ából természetesen nem csak az eltűrés, de a kifejezett engedély is kiolvasható, hiszen az úgy rendelkezik, hogy a terhelt minden büntetőügyben védőt vehet igénybe. Sőt, a 41. § értelmében a vádirat közlésekor az erre vonatkozó jogáról a terheltet ki is kellett oktatni.

Nem csak megengedett volt a védelem, hanem esküdtbíróság főtárgyalásán kötelező volt a kirendelése a terhelt akarata ellenére is. [StPO 41. §]

²⁶ StPO 1873. § 459. 3) „wenn der Gerichtshof [...] nicht erwiesen sei, daß der Angeklagte die ihm zur Last gelegte That begangen habe [...]“

²⁷ StPO 1873 §. 259. „Der Angeklagte wird durch Urtheil des Gerichtshofes von der Anklage freigesprochen: [...] 2) wenn der Ankläger nach Eröffnung der Hauptverhandlung und ehe der Gerichtshof sich zur Schöpfung des Urtheiles zurückzieht, von der Anklage zurücktritt;“

²⁸ 1998. XIX. tv. 332. § (1) „A bíróság az eljárást megszünteti [...] e) ha az ügyész a vádat elejtette és pótmagánvádnak nincs helye.”

²⁹ StPO 1873. §. 2. „Die gerichtliche Verfolgung der strafbaren Handlungen tritt nur auf Antrag eines Anklägers ein. Wegen Handlungen, die nach den Strafgesetzen nur auf Begehren eines Beteiligten verfolgt werden können, kommt diesem die Anstellung der Privatanklage zu. Alle anderen strafbaren Handlungen sind Gegenstand der öffentlichen Anklage, deren Erhebung zunächst der Staatsanwaltschaft zukommt, statt derselben aber nach Maßgabe dieser Strafproceßordnung von dem Privatbetheiligten übernommen werden kann.“ (§. 48.)

³⁰ ANGYAL, 1915. 253.

A kaffkai perben Huld szerint „[l]ehetőleg mellőzni akarják a védelmet, hogy minden magán a vádlotton múlték.” (p. 98.) Nem szabad azonban elfelejteni, hogy az inkvizitórius eljárásban sem arról volt szó, hogy a terheltet nem illeti meg a védelem, hanem a védelem funkcióját is a bíróság látja el. Ezt nevezi a jogtudomány materiális védelemnek – szemben a védői funkciót rejtő formális védelem kifejezéssel – amelynek lényege, hogy a bíróságnak gondosan figyelembe kell vennie az enyhítő körülményeket, és az őt megillető jogokról akkor felvilágosítani, ha azt a törvény külön nem is írja elő. Az StPO nem csak a bíróságot, hanem minden a büntetőeljárásban eljáró hatóságot kötelezi erre.³¹

Az ártatlanság vélelme

Titorelli már idézett mondata, miszerint „a törvényszék senkit sem vádol meg könnyelműen, s ha már egyszer vádol, szilárd meggyőződése, hogy a vádlott bűnös, és e meggyőződésétől csak nehezen lehet eltéríteni”, szembe megy az ártatlanság vélelmével. (p. 124.)

A már korábban idézett regényszöveghez képest egy már szintén hivatkozott törvényhely nyújtja a kontrasztot: a StPO. alapján fel kellett menteni, akiről nem sikerült bizonyítani, hogy elkövette a bűncselekményt.

Az inkvizitórius eljárás rendszerében viszont a bűnösséget vélelmezték, tehát a vádlottnak kellett bizonyítania, hogy nem ő követte el a bűncselekményt.

Összegzés

A fentiekből láthattuk, hogy a kaffkai per nem, hogy nem felelt meg a korabeli osztrák büntető eljárásjognak, hanem annak szöges ellentéte volt. Döntően az inkvizitórius eljárás fő vonásai jellemzik, mint a titkosság, a bűnösség vélelme vagy az officialitás. Vannak azonban akkuzatórius elemei is, mint a bizonyítékok szabad mérlegelése vagy épp az eskütársak intézménye. Az StPO ehhez képest modern vegyes rendszert vezet be az osztrák örökös tartományok területén, amelyben az akkuzatórius elemek dominálnak. Ha csak a törvény szövegéből indulunk ki, akkor nem Kafka korának büntető eljárása jelenik meg a regényben. Nem kizárt azonban, hogy az író az élő jogból merített, ahol még a törvény rendelkezései ellenére is megmaradtak az inkvizitórius per maradványai. Ezt azonban már sohasem tudjuk meg, ahogy azt sem, hogy mivel vádolták Joseph K-t.

³¹ StPO 1873. § 3. „Alle in dem Strafverfahren thätigen Behörden haben die zur Belastung und die zur Verteidigung des Beschuldigten dienenden Umstände mit gleicher Sorgfalt zu berücksichtigen, und sie sind verpflichtet, den Beschuldigten auch, wo es nicht ausdrücklich vorgeschrieben ist, über seine Rechte zu belehren.”

TAMÁS KECSKÉS

The Kafkaesque Trial and the Fundamental Principles of Criminal
Procedure

(Summary)

The legal analysis of the Trial written by Franz Kafka can mainly be made through the aspect of criminal procedure. The tragedy of the protagonist Josef K. was caused by the conflict between the trial against him and the principles of modern criminal procedure.

The characters describe precisely the procedural rules in their dialogues especially Huld (the defence lawyer of the protagonist), Block (a merchant who is another client of the lawyer) and Titorelli (the painter of the judges' portrait).

They sometimes refer to statutes, however at times they also present the judiciary practice which is the total opposite of the text of law. As Titorelli says that there are "two different things here, there's what it says in the law and there's what I know from my own experience, you shouldn't get the two confused."

In this article the procedural rules of the Trial are compared to the Austrian Code of Criminal Procedure from 1873 which was in force during the writing of the novel.

Since there are many differences it will also be presented if there was a regulation that was similar to the Trial.